

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM FELSEFESİ*

Ar. Gör. Sabri BÜYÜKDÜVENCİ**

Bu incelemenin amacı, Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde öngörülen eğitim olayı ve yetiştirilmek istenen insan tipini tartışmaktır.

Atatürk'ün Eğitim Felsefesi söz konusu edildiğinde karşımıza iki boyut çıkmaktadır; kuramsal boyut, uygulama boyutu. Bu iki boyutun bir bütün olarak ele alınması ve öncelikle uygulama boyutunun daha sonra kuramsal boyutun incelenerek ulaşılan sonuçlar ışığında, hedeflenen insan tipini yakalamaya çalışmak bu incelemenin izlediği yöntem olmuştur.

Atatürk Öncesi Dönemde Eğitimin Genel Görünümü:

Atatürk'ün Eğitim Felsefesine girmezden önce, O'nun devraldığı eğitim ve öğretim sistemini ve eğitimdeki gelişmeleri genel hatlarıyla belirtmek uygun olacaktır. Atatürk'e miras olarak kalan eğitimin durumu neydi?... durgun ve hareketsiz bir yaşama giren Osmanlı Devleti çevresindeki oluşumlardan habersiz, Fatih ve Süleymaniye Medreselerinin ışıklarını söndürerek bilinen sona doğru gidiyordu. Oysa batı, 12. yy. ve 16. yy. larda Rönesans hareketleriyle hızlı bir değişim geçirmekteydi. Artık bilim ve sanat, doğayı doğa; eşyayı eşya olarak algıliyordu, yani maddeyi metafizikle değil kendisiyle olan ilişkileri ve ilkeleri içerisinde açıklamaya çalışıyordu. İnsanların sahip olduklarını söyledikleri tanrısal yetkiler inkâr ediliyordu. Metafizik düşüncede de efsanenin yerine felsefe yeniden oturtuluyordu.

İnsanlar arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler de yeni kavramlarla donanımlı olarak hızlı bir değişim göstermekteydi. Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik gibi sloganlar o zamana kadar ezilmiş, her yönü ile yıpratılmış Avrupa insanının gönlünde büyük bir yankı yaratı-

* Bu inceleme, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nün 5-7 Ekim 1983 tarihleri arasında düzenlemiş olduğu "İnsan Problemi Açısından Felsefe ve Sosyal İlimler" başlıklı Sempozyumda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü.

yordu. Yüzyıllar boyu eşya gibi kullanılmış geniş bir insan topluluğunu doyurucu anlayış, kendilerinin soyluların düzeyine yükseltilmiş olmalarından çok, soyluların onların düzeyine indirgenmiş olmaları idi. Olayın bu psikolojik yönü ile değer kavramları daha karmaşık bir dokuya bürünüyordu. Artık, ne eski evrensel imparatorluklar, ne de feodal yönetim düzeni yeni gelişen sistemde varlığını koruyabilirdi. Eğitim alanında ortaya çıkan köklü değişimlerle de artık bazı kuru bilgileri ezberletmekten ayrılıp karakter ve yetenekleri geliştirmek esasına doğru bir gidiş vardı:

Bu sıralarda Osmanlı Devletinde eğitim, çeşitli toplumların ve halkın kendi örgütsel organlarına terkedilmişti. Müslüman olmayan cemaatler istedikleri öğretim kurumlarını açabiliyorlardı.(1) Ülkede, medrese sistemi, tanzimat mektepleri sistemi adı verilebilecek iki ana eğitim sistemi ile tekkeler, zaviyeler, yabancı okullar, azınlık okulları denen çeşitli amaçlı eğitim kurumları vardı. Bunlar birbirine zıt dünya görüşleri geliştiriyor birbirine zıt insanlar yetiştiriyorlardı.(2) Batıdakilerle benzerliği yalnızca isim benzerliğinden ibaret olan fakat herhangi bir amaç ve hedeften mahrum, el yordamı ile işleyen, ülkenin gerçek ihtiyaçlarından uzak bir eğitimin yarattığı üç ayrı birbirine düşman insan tipini barındıran Osmanlı Eğitim sisteminde Türk toplum kavramı da çok zayıftı. Toplum denilince Osmanlı Camiası anlaşılıyordu.

19. yüzyıla kadar tabii haklar, insan hak ve hürriyetleri konularında batıda işlenmiş hak beyannameleriyle ilgili olarak bir gelişme gösterilmemişti. 1839 Tanzimat Fermanı çok sınırlı kişi hakları gösterebilmiştir ve bunlar arasında eğitim hakkı yer almamıştır.(3) Eğitim hürriyetinin ilk olarak 1856 Islahat Fermanı'nda yer aldığını görüyoruz. Bu fermanında; "her bir cemaat maarif ve hiref ve sanayie dair milletçe mektepler yapmağa izinlidir"(4) denilmekle, İmparatorluk içindeki bütün cemaatlara okul açma imkanı verilmiştir.

Bundan önce, 1824 yılında çıkarılan İlköğretim mecburiyeti hakkındaki ferman ve bunun genelleştirilmesi hakkında 1826'da çıkarılan ferman ve diğer fermanlarda ne kişiye bir hak ve ne de devlete bir eğitim ödevi yüklenmiştir. Ayrıca, hiç bir ciddi teşkilâta dayanmadan, eğitim araç ve gereçlerinin finansmanı, öğretmeni düşünülmeden ortaya atılan bu emirlerin sadece kağıt üzerinde kalacağı da tabiidir. Böylede olmuştur. İlkokul mecburiyetini vazededen 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 2. Meşrutiyete kadar bazı değişikliklerle devam etmiştir. Saffet Paşa'nın gayretiyle düzenlenen

bu nizamnamede eğitim ilk defa bir kamu hizmeti olarak düşünülmüştür. Ancak, "umumi maarif müesseseleri için halktan iane alınması" esası konulmuş ve sıbyan mekteplerinin "tesis ve idare masrafları eskiden olduğu gibi ahaliye bırakılmıştır".(5)

Eğitim hürriyeti, batıya nazaran uzun yıllar sonra, ancak 1876 Kanun-u Esasisi'nin 15. maddesiyle Osmanlı vatandaşlarına tanınmıştı: Madde 15: Emri tedaris serbesttir. Muayyen olan kanuna *tebaiyet* şartıyla her Osmanlı Umumi ve hususi tedarise mezundur". Burada eğitim hürriyeti klasik bir hak mahiyetinde idi. Kişinin okula gidebilmesine engel olmama, hukuken bu konuda ayırım yapmama yeterli sayılmıştı.

Eğitim hürriyeti, Cumhuriyet devrinde ilk defa 1924 Anayasasında yer almıştır.(6) Madde 80: Hükümetin gözetimi ve denetimi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir.

Bu madde ile 1876 Kanun-u Esasisi'nin eğitim hürriyetini düzenleyen 15. maddesi arasında mahiyet ve anlam bakımından bir fark yoktur. Benzerlik, hazırlama safhasında her iki anayasanın da 1875 Fransız Anayasasından faydalanması ile açıklanabilir.

Yeni Türkiye kurulurken, tüm bu olumsuzlukları düzeltmek, çok kısa sürede bir aydın ve uzman kadrosu yetiştirmek gerekiyordu.

Uygulama Boyutu:

Atatürk, eğitimin onca reformlara karşı bir türlü geliştirilememesinin esas nedenini Türk Milletinin sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapısından kaynaklandığını belirliyerek, bu alanlarda yaptığı reformlarla eğitim sorunlarını köklü bir biçimde ele almıştır. İlk adım milli bir eğitim sistemi geliştirmektir. Bu nedenle 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat" (Eğitim Birliği) kanunu ülkede yüzyıllardır devam eden ve modern okullar yanında yer alan geleneksel eğitim kurumlarına son veriyor milli Eğitim Bakanlığının sorumluluğu altında *lâik bir eğitim sistemine doğru gidiyordu**. Aydın ve uzman bir kadroya duyulan ihtiyaç nedeniyle Avrupa ve Amerika'ya yüzlerce yetenekli öğrenci gönderilmeye başlandı. İlk, orta, teknik meslek, yüksek öğretimde, sağlık, tarım ve çeşitli alanlarda birçok okullar açıldı. Harf inkılabını biran önce kökleştirmek

* Ayrıntılı bilgi için Bkz. Yahya Akyüz. Türkiye'de öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri, Ankara 1978, s. 254.

ve halka siyasi eğitim vermek amacıyla 1 Ocak 1929 da Millet Mektepleri açıldı. Başlangıçta bu okullara devam edenlerin sayısı 900.000'e yaklaşmıştı.(7)

Atatürk, Millet Mektepleri konusunda 1 Kasım 1929'da T.B. M. M ni açış konuşmasında şunları söylemektedir: "... Meclisinizin en büyük eseri olan Türk harfleri, yurdun genel hayatına eksiksiz uygulanmıştır. İlk güçlükler milletin ölkü gücü ve uygarlığa olan sevgisiyle kolayca yenilmiştir. Millet Mektepleri, olağan eğitim ve öğretim dışında kadın ve erkek yüzbinlerce yurttaşın aydınlanmasına yardım etti. Bu okulların daha büyük çaba ve istekle yayılıp yaşatılması gerektir".(8)

Millet mekteplerinde 1928-29 yıllarında bir milyondan fazla kişiye sertifika verilmiştir. 1927'de halkın % 10.7'si okur yazarken bu oran 1935 te % 19.5, 1940 ta % 22.4'e yükseltilmiştir.(9)

1980 yılı verilerine göre Türkiye'de okur yazar oranı % 68 dolayındadır. 1981 de Türkiye'de 13 milyon kişi okur yazar değildi. Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümünde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılmış olan okuma yazma seferberliği Atatürk'ün 1929 da Millet mektepleri ile başlatmış olduğu seferberliğin çok geç kalmış devamı niteliğinde olan yerinde bir atılım olmuştur.

Atatürk döneminde kadın hakları da yasal metinler içine girmiştir.(10) 1926 da Medeni Kanununun kabulü ile Türk kadını birçok temel haklarına en ileri düzeyde ulaşmıştır. Atatürk, Türk kadınlarının erkeklerden daha çok eğitim görmeleri, daha bilgili olmaları gerektiğini çeşitli konuşmalarında belirtmiştir. İzmir Kız Öğretmen Okulunda öğrencilere sorulan sorulardan Türk kadını nasıl olmalıdır? Sorusu üzerinde yaptığı konuşmada Atatürk, Türk kadınıni tarif ettikten sonra, "Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır" diyerek Fikret'in şu dizesini hatırlatmıştır; Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer".(11)

Mesleki-Teknik eğitim alanında da büyük atılımlar gerçekleştirilmiş, bu alanda birçok okullar açılmıştır.(12)

Sporun temel bir eğitim unsuru olmasına büyük önem veren Atatürk, "Herçeşit spor faaliyetlerini, Türk Gençliğinin Milli Eğitiminin ana unsurlarından saymak gerekir. Bu işte, hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğinin spor bakımından da milli heyecan içinde özenle yetiştirilmesi önemli tutulmalıdır"(13) diyerek bu noktayı açıklamaktadır. Bu dönemde, bütün okullarda beden eğitimi programları yeniden ele alın-

mıştır. 1936-38 yıllarında 31 yerde tesis yapımı için toplam olarak 415 bin TL. sı harcanmıştır. Batı ülkelerine beden eğitimi uzmanlığı için öğretmenler gönderilmiştir. 1933 te Ankara da Gazi Eğitim Enstitüsünde Beden eğitimi ve spor öğretmeni yetiştirmek üzere ayrı bir bölüm açılmıştır.(14) Gençliğe verilen önemin somut bir göstergesi olarak, 1936-37 ders yılından itibaren, her yılın 19 Mayıs Gençliğin bayram günü ilan edilmiştir. 23 Nisan'ın da çocuklara armağan edilmesi anlamlıdır.

Cumhuriyetin kuruluşundan 10 yıl geçmeden büyük bilim ve araştırma kurulları ve kurumları kurulmaya başlanmıştır. Bunların en önemlileri Türk Tarih Kurumu (Nisan 1931) ve Türk Dil Kurumu (12 Temmuz 1932)'dur. Ayrıca, Opera, tiyatro binaları, konser salonları yapıp hizmete girmiştir. Anadolu topraklarında yatan birçok kültür kalıntılarına sahip çıkmıştır.

Tüm bu yapılanlar ve yapılması için işaret verilenler Atatürk'ün Eğitim Felsefesinin Uygulama boyutunu oluşturmaktadır. Bu durum aynı zamanda O'nun Eğitim Felsefesinin gerçekçi bir temele oturduğunu, dogmatist, ütöplast bir niteliği olmadığını açıkça göstermektedir. Bu konuda Atatürk şöyle söylemektedir:

“Programımız karşı çıkanların öngördükleri ve bildikleri biçimdeki bir kitap değildi, fakat esaslı ve pratikti. Biz de uygulanamaz fikirleri kuramsal bir takım ayrıntıları yaldızlıyarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Milletın maddi ve manevi yenileşme ve gelişmesi yolunda iş, eylem ve eserlerle sözlerden ve kuramlardan ilerde gelmeyi öngördük”.(15)

Bu sözleriyle Atatürk, aslında bir sistem oluşturma çabasında olmadığını, dinamizmini kaybetmiş ve çökmeye yüz tutmuş Türk Milletini uygar ve ileri toplumlar düzeyine ulaştırmayı amaçladığını belirtmektedir.

Kuramsal Boyutu:

Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde eğitimin tüm toplum katlarına yaygınlaştırılması amaçlanmış, bir millet olmanın ve millet olarak varlığını sürdürmenin istek, inanç ve anlayışı vurgulanmıştır. Oysa, Dünya Demokrasisine ışık tutan Büyük Fransız İhtilâlinde önce ve sonra bile, önemli bazı Fransız düşünürleri bu düzeye gelememişlerdi. 19 Mart 1776'da Voltaire şöyle demektedir: “Halkın yönetilmesi yerinde bir harekettir, eğitilmesi değil”; yine aynı Voltaire, “... ”

ve sizin de sabanlarınız olsaydı benimle aynı düşüncede bulunurdunuz, öğrenim yapması gereken işçi değil, kentteki burjuvadır” diyor. Büyük bir eğitimci ve ahlâkçı olarak tanınan Jean Jacques Rousseau Emile’ (1762) adlı kitabında, “Yoksulların eğitime ihtiyacı yoktur, onun durumuna uygun eğitimi oluşmuştur, başka eğitime de gerek yoktur”(16) yargısını ortaya koymaktadır.

Geniş halk kitlelerine yönelik eğitim politikası Atatürk’ün Eğitim Felsefesinin temel özelliklerinden olmuştur, “. . . yediyüz yıldan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna karşılık daima tahkir ve aşağılama ile makabele ettiğimiz ve bunca fedakarlık ve ihسانlarına karşılık nankörlük, küstahlık, zorbalıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asıl sahibin (köylünün) huzurunda bugün utanç ve saygıyla hakiki yerimizi alalım”(17) (1 Mart 1922) sözleriyle bu noktayı belirtmektedir. Açılan millet mektepleri, halkevleri ve halk-odaları bu anlayışın somut bir göstergesi olmuştur.

Türk Milletinin ihtiyaçları, istekleri ve eğilimleri O’nun Eğitim Felsefesinin ve eylemlerinin çıkış noktası olmuştur; “Bizim ilhâm kaynağımız, doğrudan doğruya Türk Milletinin vicdanı olmuştur” sözü ile ayrıca, “halkı kendi hedeflerimize sürüklemeye muvaffak olmak için aydın sınıf ile halkın düşünce ve hedefi arasında doğal bir uyum olmak gerekir. Yani, aydın sınıfın halka telkin edeceği ülküler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı. Halbuki bizde öyle mi olmuştur? O aydınların telkinleri Milletimizin ruhunun derinliğinden alınmış ülküler midir? Şüphesiz ki hayır. . . Bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın hertürlü ilminden, keşiflerinden, ilerlemelerinden yararlanalım, ama unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız”(18) sözleriyle bu hususu açıklamaktadır. Bu durumda, uygulanacak eğitimin iki noktayı gözünde bulundurması gerekecektir;

1. Türk toplumunun ihtiyaçlarına uygun olacak,
2. Çağın getirdiği ve gerektirdiği gerçeklere uygun düşecek,

Birinci husus, Türk tarihinin çok iyi incelenmesini gerektirmektedir. Türk Tarih Kurumunun kuruluş nedenlerinden birisi de bu olmuştur. İkinci husus ise, bilim ve tekniğin önder olarak alınmasıdır. Bu belirleme insanlık tarihi boyunca değişmemiştir. Bilim ve tekniği ellerinde bulunduranlar yükselmişler, ondan uzaklaşanlar gerilemişlerdir. Bu konuda Atatürk’ün sözleri şöyledir: “Dünyada herşey

için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en hakiki önder, bilimdir, tekniktir".(19)

Atatürk'ün Eğitim Felsefesinin belirginleşen ana hatlarına baktığımızda yetiştirilmek istenen insan tipini görmek mümkün olacaktır; Bunlar:

1. Eğitimin milliliği ve milli birliği sağlamak,
2. Eğitimi demokratikleştirmek, lâikleştirmek,
3. Bilimsel anlayışı egemen kılmak,
4. Eğitim hak ve eşitliğini sağlamak,

Tevhid-i Tedrisat' millî kültür birliğini hedef almıştır. Burada, millî birlik kavramıyla belirtilmek istenen, tek tipten insanlar topluluğu değil, farklı unsurlar arasındaki dengeye dayalı bir bütünlüktür. Tevhid-i Tedrisat' ayrıca, eğitim ve öğretimin 'millî tek okul sistemi' içinde genelleştirilmesi, demokratikleştirilmesi ve lâikleştirilmesi de kapsayan bir nitelik taşımaktadır. Eğitimin milliliği, Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde önemli bir unsurdur. Bu konuda şöyle demektedir; "Türkiye Cumhuriyetinin yeni kuşaklara vereceği eğitim millî olacaktır. Millî eğitimin ne demek olduğunu kavramakta artık hiçbir karanlık yön kalmamalıdır. Bir kere millî eğitim ilke olarak alındıktan sonra onun dilini, yöntemini, araçlarını da milli hale sokmanın gerekliliği tartışılmaz olur. Millî eğitimle geliştirilen, olgunlaştırılan bu kafaları bir yandan da paslandırıcı, uyuşturucu, gereksiz saçma sapan inanışlar ve düşüncülerle doldurmaktan da özenle sakınmak gerekir".(20) Burada, millî eğitimin takip edeceği yolun, bilimin gösterdiği yol olduğu açıktır. Ayrıca, millî eğitimin, lâiklikle bütünleşen bir eğitim olduğu vurgulanmaktadır.

i) Eğitimin Amacı:

Türk kültürünün lâikleştirilmesi, hurafelerden, batıl inançlardan uzak hür bir zekâ disiplininin kurulması, gerçekçi, bilimsel bir eğitim ve öğretim sistemi Atatürk'ün eğitim anlayışının amaçları olmuştur. Eğitim, çocuklarda üretici bir düşün ve şuur uyandırmayı amaçlamaktadır. Bu husus O'nun şu sözlerinde görülmektedir; "Türk eğitiminin hedefi bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir başkî aracı ya da bir uygarlık zevkinden çok hayatta başarıya ulaşmayı sağlayan işe yarar ve kullanılabilen bir araç durumuna getirmektir".(21)

ii) *Eğitimin Yöntemi:*

Atatürk'ün eğitim anlayışında öngörülen eğitim yöntemini simgeleyen başlıca özellikler; pratiklik, işlevsellik, hayatta başarı sağlayıcılık, çevre koşullarına uygunluk ve iş ilkesine dayalı olmagibi özelliklerdir, "... Baylar, öğretimde yaşamının pratik gereklerini karşılayan ve çevrenin özel koşullarını göz önünde bulunduran bir yöntem üzerindeyiz. Yararları denenmiş ve görülmüş olan bu yöntemin gerçekleştirilmesi üzerinde dikkat ve önemle yürümek gerekir"(22) sözleriyle bu hususu açıklamaktadır.

iii) *Öğretmen Anlayışı:*

Atatürk'ün eğitim anlayışında öğretmen toplumun fedakar ve saygıdeğer bir ögesidir. Çocukları büyük bir güven ve fedakarlıkla eğitime görevini kendisine meslek ve ülkü edinmiş kişidir.

Atatürk, kendi eğitim ilkelerini uygulayacak, amaçlarını gerçekleştirecek anlayış ve gücü öğretmenlerde görmekte bunu onlardan beklemektedir. Öğretmenlerden beklentilerini şu sözleriyle belirtmektedir; "Arkadaşlar, Yeni Türkiye'nin birkaç yıla sığdırdığı askerlik, siyaset ve yönetim alanlarındaki devrimler, sizin sayın öğretmenler sizin toplumda ve düşünce yaşamımızda yapacağımız devrimlerdeki başarınızla gerçekleşecektir. Hiç bir zaman unutmayın ki, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' kuşaklar ister".(23)

Atatürk'ün eğitim anlayışında öğretmen ekonomik sorunları olmayan, mesleğinde ilerleme olanakları olan insandır. 1 Mart 1923 te, T.B.M.M. ni açış konuşmasındaki sözleri şöyledir: "Baylar, Okullarda öğretim görevinin güvenilir ellere verilmesini, yurt çocuklarının o görevi, kendilerine hem bir uğraş, hem bir ülkü sayacak erdemli ve sayın öğretmenleri elinde yetiştirilmesini sağlamak için öğretmenlik öteki serbest ve yüksek uğraşlar gibi, giderek ilerlemeye ve kesinlikle geçim kolaylığı sağlamaya elverişli bir uğraş durumuna konulmalıdır. Dünyanın her yerinde öğretmenler, toplumun en fedakâr ve saygıdeğer insanlarıdır".(24)

iv) *Okulun Rolü:*

Atatürk'ün eğitim anlayışında okul, devletin gözetimi ve denetiminde çalışan, program için öngörülen etkinliklerin yer aldığı, Türk Milletinin yüceltilmesine kaynaklık eden bilim, teknik, sanat ve ede-

biyat gibi alanların geliştirildiği bilimsel temele dayalı kurumdur; “okul, genç dimağlara insanlığa hürmeti, millet ve memlekete sevgiyi, bağımsızlık şerefini öğretir”.(25)

Cumhuriyetin okulunda, Türk çocuğunun ezbercilikten kurtulması, öğrencinin incelemeler yapması, kendilerinde ahlâki ve millî duyguların geniş ölçüde gelişmesine yol açılması öngörülmüştür. Okul; canlı, sosyal ve millî bir faaliyet yeridir. Hayat ve çevre ile sıkı bir ilişkisi vardır. Öğrenci mümkün olduğu kadar okul hayatına iştirak ettirilir ve öğrencinin kendi kendisini idaresi sağlanır.(26)

“... ülkeyi, ulusu kurtarmak isteyenler için, ulus ve vatan için çalışmak, iyi niyetli, özverili olmak çok gerekli olan niteliklerdendir... Fakat bir toplumdaki hastalığı görmek, onu iyileştirmek, toplumu çağın gereklerine göre geliştirip yükseltebilmek için bu nitelikler yetmez; bu niteliklerin yanında bilim ve fen gerekir. Bilim ve fen girişimlerinin etkinlik merkezi ise okuldur. Bundan ötürü okul gerekir. Okul adını hep birlikte saygı ile yücelterek söyleyelim... okul, bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için izlenmesi uygun olan en güvenilir ve en doğru yolu belletir... Ülkeyi ve ulusu kurtarmaya çalışanların aynı zamanda birer namuslu uzman ve birer bilgin olmaları gerekir. Bunu sağlayan okuldur”.(27)

Öngörülen İnsan Tipi:

Akılcılığı ve müsbet bilim kavramını esas alan Atatürk'ün Eğitim Felsefesinin öngördüğü insan tipi, tüm bu oluşumların ve düşüncelerin bir ürünü olmaktadır.

İnsanlık tarihine baktığımızda genelde insanın nasıl düşüneceği değil, neyi düşünmesi gerektiği üzerinde durulduğu görülür. Hâl böyle olunca, eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin görevi de bunun gerçekleştirilmesine hizmet etmek olmuştur. Bunun istisnalarının varlığında kuşkusuz olmuştur. Bu anlayışın ortadan kaldırılmasının bir istisnasını da Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde görmekteyiz. Hedeflenen insan tipi; akılcı, hür, öz benliğinden ve kültüründen kopmamış, müsbet bilime dayanan, güzel sanatları seven, fikren ve bedenen gelişmiş erdemli ve güçlü bir insan tipini imar etmektir. Geçmiş dönemlerdeki anlayışlardan farklı olarak çocuk kişiliğine saygı duyulması gereken, geleceğin büyüğü gibi düşünülmesi gereken bir varlıktır. Bu konuda Atatürk'ün sözleri şöyledir: “Öğrenciler, her ne yaşta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri gözü ile bakmalı ve öyle davranmalıdır”.(28) Bu anlayışa göre yetiştirilen çocuk, güçlü bir kişiliği olan,

sorumluluklarının bilincinde, sürekli olarak kendisini ve ait olduğu toplumu geliştirmeye çabalayan bir insan olacaktır. Sorumluluk anlayışı, hedeflenen insan tipinde ve aynı zamanda çağdaş eğitim anlayışında da önemli bir unsurdur. Bu sorumluluk anlayışı öncelikle Türk Devletinin varlığının sürdürülmesi ilkesini içermektedir.

Ayrıca, demokratik yaşayış ve felsefenin de temelinde esas bir ilke olarak yatan insana saygı ve onun değerine inanma hususları amaçlanan insan tipinin de karakteristikleri arasındadır.

Günümüzde eğitimin amaçlarının, bireyi, nedenini anlamaksızın yapacağı tercihlere koşullandırmaktan çok, özgürce tercihler yapmağa teşvik etmek olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan eğitim, bireyin özgür kılınmasında önemli bir etken olmaktadır.(29) Burada, sözü edilen özgürlük kavramı; insana değer verilmesini, insanların eşit haklara, eşit fırsatlara sahip olmasını da kapsamına almaktadır. Batı düşüncesinde esas bir öge olan bu noktanın yakalanması ve uygulamaya konması ancak Atatürk döneminde mümkün olabilmektedir. Batıyı taklit edenlerin göremediği veya görmek istemediği nokta bu olmuştur. Zira, bir ülkede ekonomik, siyasal, hukuksal sahada ne kadar inkılâp, reform yapılırsa yapılırsa, büyük liderler yetiştirilirse yetiştirilsin, o ülkenin en büyük hazinesi olan insan unsurunu, modern eğitim kurumlarında kendi kendine düşünebilen, birşeyler yaratabilen, dinamik, huzurlu, yüksek vasıflı yurttaşlar olarak yetiştirmeden o ülkede yapılan tüm çabalar bir proje veya bir teşebbüs halinde kalmaya mahkumdur.(30) Osmanlı imparatorluğu yaptığı tüm ıslahat hareketlerine rağmen, bu noktaları dikkate almadığı için modern bir eğitim sistemi ve çağa uygun bir insan tipi oluşturamamıştır.

Şunu da belirtmek gerekir ki; bugün çağdaş eğitimde hayat boyu eğitim* denen bir kavram üzerinde durulmaktadır. Bu da, tüm mevcut eğitim sistemlerinin yeni bir düzenlemesini öngörmektedir. Yeni bir insan, yeni bir toplum anlayışı getirmektedir ki bu da 'öğrenen toplum', 'hayat boyu öğrenme' kavramlarıyla dile getirilmektedir. Burada birey; hızlı değişim olgusuna uyum gösterebilecek, bilgi deposu olmaktan çok bilgiye ulaşma yollarını, yöntemlerini özümlemiş olmak durumundadır. Bu anlayışta, bireyin en önemli karakteristikleri olarak, hayatı boyunca sürekli öğrenme, kendini yenileme, değişimlere kolayca uyum sağlayabilme belirtilebilir. Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde öngörülen insan tipi ile bu yeni kavram arasında bir paralellik kurmak zor olmayacaktır ve bu konuda yeteri kadar malzeme bulunmaktadır. Yapılması gereken bu malzemelerin tek tek alınıp işlenmesi ve uygulama elverişliliklerinin bulunmasıdır.

* Bu konuda bir doktora tez çalışması hâlen yazar tarafından yapılmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Saffet Bilhan. "Büyük Fransız İhtilali ve Türk Devrim Hareketleri" A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, Ayrı Baskı, 1981, s. 219-220.
2. Hasan Ali Koçer. "Türk Eğitim Tarihimizde Atatürk'ün Yeri", *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu*, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1981, s. 61-62.
3. Sevim Tunç. *Türkiye'de Eğitim Eşitliği*, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 8, Ankara, 1969, s. 28.
4. Hasan Ali Koçer. *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (19773-1923)*, Talim ve Terbiye Dairesi Yayını 12, İst. 1974, s. 62.
5. Tunç., a.g.e. s. 30.
6. Aynı., s. 31.
7. M. Şakir Ülkütaşır. *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayını, Ankara. 1973, s. 69
8. Vasfi Bingöl. *Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları*, TDK Yayını, Ankara, 1979, s. 51.
9. Yahya Akyüz. *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara, 1978, s. 274.
10. Hasan Ali Koçer. *Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler ve Düşünceler*, Ankara, 1975, s. 34.
11. Melahat Özgü. "Atatürk'ün Edebiyat ve Sanat Anlayışı" *Atatürk Konferansları I*, TTK Yakınları, Ankara 1964, s. 30.
12. Reşat Özalp. "Mesleki ve Teknik Öğretim İçin Diyorlar ki" *Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi*, sayı 329, Temmuz 1980, s. 23-29.
13. Sabri Büyükdüvenci, *Atatürkçü Dünya Görüşü Doğrultusunda Eğitim Sorunu*, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Eğitim Fakültesi, Ankara 1981, s. 81.
14. Osman Ergin. *Maarif Tarihi*, cilt: 5, İst. 1943, s. 1487.
15. Cihat Akçakayalıoğlu. "Atatürkçülük ve Atatürk Devrimi" *Atatürk Konferansları VI*, TTK Yayını, Ankara 1977, s. 5.
16. F. Pontell. (çev. Saffet Bilhan) "Fransa'da 1789 Öncesi Eğitim" A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt: 13, 1-2, 1980, s. 278-279.
17. Fethi Naci. *Atatürk'ün Temel Görüşleri*, İst. 1978, s. 68.
18. *Atatürk. Söylev ve Demeçler*, cilt: II, s. 140-141.
19. Bingöl., a.g.e., s. 33.
20. Hıfzırrahman Raşit Öymen. "Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi" *Atatürk Konferansları VI*, TTK Yayını, Ankara 1977, s. 202.
21. Aynı., s. 183.
22. Bingöl., a.g.e., s. 42.
23. Aynı., s. 30.
24. Aynı., s. 23.

- (25) Nejat Göyünç. "Atatürk ve Milli Eğitimin Hedefleri" *Türk Kültürü*, sayı: 561, Kasım 1967, s. 23.
26. Ergin., a.g.e., s. 1483-1485.
27. Atatürk. *Söylev ve Demeçler*, cilt: II, s. 43.
28. M. Rauf İnan. "Eğitim ve Öğretimde Atatürkçülük" *Atatürk Konferansları VII*, TTK Yayınları, Ankara 1980, s. 7.
29. Sabri Büyükdüvenci. "Eğitim Felsefesi-Tanımlar, İşlevler, Sorunlar" *Eğitim ve Bilim*, sayı: 41, Ocak 1983, s. 39.
30. Koçer. 1974 a.g.e., s. 3.